

П. МИТРЕСКИ

ОСНОВАЊЕ И РАБОТА НА РЕЗБАРСКОТО УЧИЛИШТЕ ВО ОХРИД (1925—1948 ГОДИНА)

Резбарскиот занает (копаничарството) во Западна Македонија се развил во XVIII век. Таа традиција се задржала и во XX век. Резбата сочувана е по црквите, манастирите, во конаците и сараите, во богатите домови на граѓаните од XIX век. Сочуваната резба стои како споменик на едно бурно време, на една мисла и сила на тогашните луѓе. Тоа е дарба, посебен ликовен феномен, но уметнички редок занает. Впрочем, тоа го докажуваат ретко сочуваните резбарски дела. Лазар Соколов со право резбарството го вбројува во уметничките занаети.¹⁾

Најголема заслуга да се сочува и да се пренесува оваа ретка народна уметност имаат вредните селани кои живеат по падините на Кораб, Бистра и по живописната долина на реката Радика. Тоа се самоуки мајстори кои занаетот го учеле од своите постари. Заради специфичноста, тежината, овој занает не можел секој да го совлада, па затоа познатите резбари биле и ретки.

Мијачките копаничари, со бројните резбарски дела, оформиле посебен копаничарски центар под името Дебарско копаничарско училиште. Тоа „училиште“ во XVIII и XIX век, а особено во периодот на македонската преродба, го збогати уметничкиот фонд на народите од Балканот, навлегувајќи во нивните цркви, куќи и други јавни објекти. Бројните творби, што се одликуваат со вонредно богати преплети издлабени во ажурна техника, со извонредна стилизација и пластика, извршиле влијание и на другите копаничарски центри на Балканот, а посебно во Банско и Тревна (НР Бугарија), што се познати како копаничарски потшколи на Дебарската копаничарска школа.²⁾ За ова Асен Василев вели дека тоа е „таканаречено Дебарско живописно и резбарско училиште“.³⁾

¹⁾ Л. Соколовиќ, Печалбарство, ракопис, 1940, Библиотека при Економскиот институт во Скопје.

²⁾ Нико Този, Куќурекот во орнаментиката на мијачките копаничари, „Македонски фолклор“, бр. 3—4, Скопје, 1969, стр. 409.

³⁾ Асен Василев, Резбарски род на Филиповци од село Осој, „Македонска мисла“, бр. 5—6, Софија, 1946, стр. 258.

Во Гари, Осој, Тресонче, Галичник и други села цели семејства се занимавале со овој занает. Заради тоа некои семејства добивале прекор „Фрчковци“, што доаѓа од четката „Фрча“.4) Многу мајстори тајната на својот занает љубоморно ја чувале и не сакале некое друго семејство да ја научи. Секој мајстор имал свој начин и стил на работа. За тоа зборува и еден сочуван ракопис од иконописецот Горе Донески, од село Гари, Дебарско, во кого се опишани ликовите на светците како треба да се цртаат и кои бои треба да се употребуваат.5)

Резбарството при крајот на XIX век, а посебно во првите две децении на XX век почна да изумира. По првата светска војна, повторно резбарството заживеа. Со цел старата традиција да продолжи или да се обнови, бидејќи сè уште не било доцна биле формирани курсеви или училишта во Дебарско. Така, со решение на одделението за занаетчиство при Министерството за трговија и индустрија на Кралството на Србија, Хрватска и Словенија на 9 април 1929 година во Дебар отпочнало со работа резбарското училиште. За прв управител и стручен учител по длаборез бил поставен вајарот Бранислав Јованчевиќ.6)

Условите за работа на училиштето во Дебар биле мошне тешки: немало простории за изведување на наставата, незаинтересиран бил младиот свет за изучување на занаетот, дебарската власт имала индиферентен однос спрема ова училиште и друго. Во Дебар училиштето работело до крајот на 1927 година.

Имало опасност училиштето да се затвори за секогаш. Упорниот управител Бранислав Јованчевиќ за тоа писмено ги запознал надлежните фактори, не само во Дебар, туку и големиот жупан во Битола, епископот Николај Велимировиќ7), како и министерот за трговија и индустрија. Била запознаена и управата на дворската канцеларија. Сите фактори и личности од наведените институции во целост се сложувале ова училиште да продолжи со работа и да се најде поголем и погоден градски центар каде што ќе се обезбедат и добри услови за работа. Имало предлог училиштето да се префрли во Скопје, но за него бил заинтересиран и Охрид. Дури претседателот на судот на општината Охрид уште во 1926 година доставил барање до министерот за трговија и индустрија, давајќи обврска дека училиштето „редовно ќе функционира и дека ќе ги даде оние благотворни резултати што се очекуваат од него. Градот Охрид Господине Министре, вели тој, има потреба од вакви стручни училишта

4) Љ. Исахијови(ћ), Потребе да се у манастиру светог Јована Бигорског оснује школа за дуборесце и зографе, „Полог“, Тетово, 20. 4. 1939.

5) Оригинален ракопис што се чува кај неговиот син Јордан Донески во Скопје. Истниот е пишувач во крајот на XIX век, а завршува во 1900 година. Има 108 страници. Фотокопието се наоѓа кај авторот.

6) Архив на Југославија (во натамошниот текст АЈ), Београд, Министерство на трговија и индустрија (во натамошниот текст МТИ), фасц. 1743, бр. 9 од 27. 7. 1925.

во кои младината ќе добие стручни знаења и ќе биде спремна за практичен и самостоен живот“.⁸⁾ За отворање на училиштето во Охрид биле повеќе заинтересирани, имајќи ги предвид и предностите што ги има, како што се: градот е познат по својата историско-културна богата традиција која на наставниците и учениците ќе им овозможи голема теоретска и практична активност во длаборезот, црпејќи инспирации и огледувајќи се на многубројните ретки споменици (средновековни цркви и манастири). Од друга страна, во тоа време Охрид е окружен политички и економски центар во кој биле развиени и повеќе занаети. Заради тоа министерот за трговија и индустрија во 1927 година донесол решение стручно занаетчиското училиште за длаборез од Дебар да се пресели во Охрид.⁹⁾ Со решението било предвидено на учениците од Дебар, кои биле заинтересирани за натамошно учење, да им се обезбеди интернат, како и средства, но за жал од нив никој не дошол. Целосно преселување на училиштето во Охрид било извршено на 1 јануари 1928 година. Училиштето било сместено во трпезаријата — салата кај црквата Св. Климент¹⁰⁾ (денешната фискултурна сала на Основното училиште „Климент Охридски“).

Појавата на новото училиште, иако било зима, кога веќе редовните училишта го завршуваат првото полугодие, за Охрид претставувало, не само голема новина, туку и единствен излез за сиромашните младинци да научат занает и да се вклучат во редовниот тек на животот. На објавениот оглас за запишување на учениците се пријавиле 48 кандидати¹¹⁾, со желба да го изучуваат, пред сè, столарскиот и качарскиот занает, не претчувствувајќи дека во иднина ќе станат виртуози на еден многу важен и ценет уметнички занает, дека со денови и години ќе се „поигруваат“ со ореовото дрво чии предмети ќе бидат барани, не само во Македонија, туку и надвор од нејзините граници.

Управата на Уметничкото дрводелско училиште (како во тоа време се викало) под раководството на вајарот Бранислав Јованчевиќ, уште во почетокот одлучила учениците да се ориентираат на изучување на два занаети: длаборез и столарија, бидејќи за тоа имало и услови за работа. Во Охрид работеле преку 20 столарски правни мајсторски работилници во кои биле вработени поголем број на помошници и ученици. И, што е важно, за училиштето биле обезбедени подобри услови за работа, како и финансиски средства.

⁷⁾ Епископот д-р Николај Велимировиќ слободно може да се рече дека е еден од главните иницијатори во Македонија да се развива резбарскиот и иконографскиот занает.

⁸⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 8056 од 25. 10. 1926.

⁹⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 23747 од 15. 11. 1927.

¹⁰⁾ Извештај о раду државне мушке занатске школе у Охриду од 1925—1937 године Дебар—Охрид, Лесковац, 1937, стр. 10.

¹¹⁾ Извештај о раду ... цит. дело, стр. 10.

Училиштето, се разбира, како и сите занаетчиски училишта, работело во вечерните часови. Обезбедените услови за работа ги дале и првите резултати. Првата година успешно ја завршиле 15 ученици. Учениците почнале да изработуваат предмети не само за потребите на училиштето, туку и по порачки, за украсување на приватни куќи, а подоцна и за црквите. Особено убави и ценети предмети изработувале учениците од погорните класови. На пример, во извештајот за учебната 1928/29 година се вели дека учениците од втора година „толку напредувале што биле во состојба да изработат и сложени работи од уметнички длаборез и во идната година да можат да пристапат во цртање на ликови од човечкиот и животинскиот свет.“¹²⁾

И во Охрид училиштето имало некои потешкотии, а посебно за кадрови и интернатско сместување на учениците од други места. Во 1931 година паднал предлог училиштето да се пресели во Скопје и да се приклучи кон државното занаетчиско училиште. За тоа било донесено и решение. Кај охридските власти, меѓу граѓаните, а посебно меѓу занаетчиите и сиромасите имало револт. Реагирањето било големо зашто пред две години во Охрид била укината вишата гимназија и децата, не само од селата, туку и од градот, не биле во состојба да го продолжат образованието, а во овој случај да го научат занаетот. Се разбира, најмногу реагирале учениците што завршиле два или три класа зашто го прекратиле своето школување. Поради тоа 27 ученици со молбено барање се обратиле до епископот охридски д-р Николај Велимировиќ пишувајќи му: „Со преселувањето на училиштето од Охрид ние не ќе можеме да го довршиме нашето школување и ќе ни пропадне целиот досегашен труд. Бидејќи сме сите во сиромашна положба и немаме парични средства, Ве молиме да се земете овде да го продолжиме нашето учење . . . и училиштето и понатаму да остане во Охрид, бидејќи има доволен број на ученици кои редовно ќе го посетуваат.“¹³⁾ Николај веднаш интервенирал кај надлежните органи.

Учениците слично барање имале доставено и до кралот. Барање до Министерството за трговија и индустрија има доставено и претседателот на охридската општина, истакнувајќи: „Наместо Охрид да стане убав град, тој ќе оди назад, зашто му се одзема уште едно училиште, кое по традиција и по сите услови му припаѓа на овој град. Столарскиот занает отсекогаш бил на глас.“¹⁴⁾

По многуте интервенции, училиштето, останало во Охрид. Сè до ослободувањето на нашата земја, прашањето на неговото

¹²⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 238 од 30. 8. 1929.

¹³⁾ АЈ, Београд, МТИ, писмо од учениците до епископот Николај, фасц. 1743, од 25. 9. 1931.

¹⁴⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 11432 од 29. 9. 1931.

опстанување понатаму воопшто не било поставено. Се презеле мерки за изградба на нова зграда, отворање на одделенија за изучување на нови занаети, обезбедување на работилници за работа и друго. Станало едно од ретките и многу интересни училишта во целата земја.

Прашањето за наставен кадар и понатаму останало нерешено. Како главна причина за тоа биле недоволните финансиски средства. До учебната 1931/32 година како стручен учител и управител бил Бранислав Јованчевиќ,¹⁵⁾ кој предавал по сите класови слободно и перспективно цртање, техничко моделирање, формирање и умножување — репродукција на модели во разни пластични материјали.¹⁶⁾ Општообразовните предмети воопште не се предавале, што било голема штета за воспитување на младото поколение. Поради тоа се барало да се обезбедат наставници и средства и за овие предмети. По столарија за стручен учител уште од првата година бил Ставре Копро. Практично во работилницата со учениците работел и Готфрид Гампер — длаборезец и иконописец од Тирол (Австрија) кого го донесол епископот Николај. Тој работел од 1931 година до неговата смрт — 1935 година.¹⁷⁾

Кон триесеттите години се појавила потребата за одржување и обновување на иконографските дела во целата земја. Одржувањето на црквениот живопис и неговата обнова ја вршеле само стари мајстори, а нови ученици никаде не се подготвувале. Училишниот одбор на ова прашање му посветил внимание уште во 1928 година, бидејќи „од повеќе места испраќаат порачки за изработка на икони и цели цркви со живопис. Овие работи со себе влечат и работи од длаборез. Со отворањето на иконографското одделение, би се дала можност за создавање на капитал и обезбедување на парични средства за унапредување и понатамошно работење на ова училиште.“¹⁸⁾

И покрај многуте барања и интервенции, иконографското одделение било отворено дури во учебната 1934/35 година. Тоа го забележува и весникот „Правда“.¹⁹⁾

Во учебната 1932/33 година во Југославија стапил во сила новиот закон за средно техничките училишта и машките занаетчиски училишта: Тоа наложило да се извршат некои промени

---

¹⁵⁾ Роден е во Крагуевац, а за академски вајар завршува во Кралската академија за убави вештини во Рим. Од охридските ученици и резбари бил многу ценет, бидејќи резбарскиот занает најповеќе го научиле од него. Умре на 19. 12. 1949 година во Охрид.

¹⁶⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, Извештај за работа на училиштето за 1930.

¹⁷⁾ Збирка на фотографии и спомени на резбарот Наум Донев од Охрид.

¹⁸⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 238 од 30. 8. 1929.

¹⁹⁾ Иван Грунчевиќ, Обнова средновековне уметности, „Правда“, 7. 7. 1936.

и во ова училиште. Тогаш добило ново име: „Државно машко занаетчиско училиште“. Биле заострени и критериумите за при- мање на нови ученици. Сега се барало учениците да имаат завр- шено два класа граѓанско или завршено занаетчиско училиште. Наставата во училиштето морала да се изведува дневно и тра- ела четири години.²⁰⁾ Среќко Сабљак во 1932 година станал нов управител на училиштето. Тој бил родом од Трстеник. Долж- носта ја вршел до 1934 година, кога за управник дошол Михајло Лалиќ. Таа година како стручен учител по иконографија бил примен Мирослав Блажичевиќ — апсолвент при уметничката академија во Фиренца.

Од општината Охрид и од другите заинтересирани инсти- туции постепено и сигурно се преземале мерки за подобрување на условите за работа на училиштето. Се презела акција за из- градба на училишна зграда. Општината Охрид бесплатно доде- лува земјиште за изградба на длаборезачко училиште. Држав- ниот завод за унапредување на занаетството од Белград до- делил 100 000 динари за изградба на ова училиште.²¹⁾ Помош за изградба на училиштето дала и банската управа од Скопје, како и некои верски организации. Училиштето за три години било изградено. Свечено во употреба било дадено во март 1936 го- дина. Во новата зграда, по толку години на преселување, биле обезбедени одлични услови за теоретска и практична работа. Имало место да бидат сместени сите алати и машини за ра- бота.²²⁾

Во второто полугодие од учебната 1936/37 година за вр- шител на должноста управител на училиштето, бил поставен Милорад Трудиќ од Лесковац.

Меѓу двете светски војни во резбарското училиште се изу- чувале следните предмети: математика, нацртна геометрија, фи- зика, убаво пишување, перспектива, анатомија, историја на умет- носта, практична работа по иконографија, слободно стручно цртање, моделирање и практична работа по длаборез, прак- тична работа по столарство, наука за материјалите, српско- хрватски јазик, историја, старословенско црковно писмо и дру- ги предмети. Според тоа, во текот на четирите години се изу- чувале главно 15 предмети.²³⁾

При училиштето постоеле и работеле две работилници: една во училиштето, а друга во длаборезачката стара работил- ница чија сопственост била на друштвото „Св. Климент“ која е формирана на 8 јули 1932 година. Во втората работилница тре- бало да работат не само учениците како практиканти од по- следните класови, туку и завршените ученици кои во моментот

²⁰⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 34722 од 20. 10. 1932.

²¹⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 290 од 11. 2. 1933.

²²⁾ Извештај о раду... цит. дело, стр. 27.

²³⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, повеќе извештаи за работа на ова училиште од 1935—1940 година.

немале работа, а во исто време вонредно да работат и стручните наставници. Така, од оваа дејност ќе имаат корист сите. Со отворањето на оваа работилница „би се забрзало создавањето на повеќе предмети од длаборез и иконографија“.²⁴⁾ На овој начин би се потполнило и практично применило стекнатото четиригодишно учење. За отворање на работилницата добиле одобрение „зашто ќе биде дополние во работата на Државното машко занаетчиско училиште во Охрид“.²⁵⁾

Калфите во работилницата едвај заработувале 350 динари месечно, што воопшто не биле доволни за нивната егзистенција. Во училиштето имало и иконографска работилница. Се разбира, од изработените предмети училиштето имало и извесна материјална корист. Така, во 1938 година од оваа споредна дејност имале 1.635 динари приход.²⁶⁾ Многу познати граѓани, министри, генерали и богаташи од Белград порачувале кај ова училиште разни длаборезачки предмети: комбинирани соби, спални, столови, рамки, лустери, кабинети и друго. Најмногу предмети, се разбира, и понатаму изработувале за потребите на црквите.

Во ова училиште најчесто се запишувале ученици чии родители не биле во можност своите деца да ги учат на друго место, а, од друга страна, се надевале дека подобро и побрзо ќе најдат вработување. Некои анкетирани резбари од Охрид изјавуваат дека повеќето од нив биле синови на занаетчии, бавчанци, служители и на други бедни родители.²⁷⁾ Во прилог на оваа констатација зборува и следниот податок: во учебната 1936/37 година родителите на учениците по занимање биле: земјоделци 6, служители 5, слободни професии 3, занаетчии 3, трговци 2, рентииери 1 и други.²⁸⁾

Кон крајот на секоја завршна учебна година во своите простории училиштето организирало изложби на изработените предмети, за што кај граѓанството владеело големо интересување. По четиринаесет години успешно работење, охридските резбари учествувале на првата земска занаетчиска изложба во Белград, во есента 1938 година, чии „удобни салонски фотелји и други предмети од длаборез од Охрид го свртија вниманието на сите посетители“.²⁹⁾ Охридските резбари учествувале и на уште две други изложби: на „јубилејната изложба на Јужна Србија“, во октомври 1937 година во Скопје и на првата меѓу-

²⁴⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, записник од Управниот одбор на Друштвото „Св. Климент“ од 8. 7. 1932.

²⁵⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, бр. 22577 од 18. 10. 1932.

²⁶⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, повеќе извештаи за работата на училиштето од 1935—1940.

²⁷⁾ По спомените на охридските резбари: Наум Донеv, Славе Кочаре, Перо Калајџиески, Стефан Нестороски и др.

²⁸⁾ Извештај о раду... цит. дело, стр. 99.

²⁹⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, извештај за работата на училиштето за 1938/39 година.

народна изложба за занаетството во Берлин 1938 година. Училиштето во 1939 година добива и награда — универзална столарска машина од типот на „Кирхнер“ во вредност од 38 000 динари.³¹⁾

И покрај многубројните тешкотии, во периодот од 1927 до 1941 година, ова училиште успешно го продолжило делото на дебарските резбари. Успеало да создаде и свој резбарски, охридски стил за работа и да оспособи нови резбарски кадри. Во овој период успешно завршиле 26 резбари и 6 иконографи, што може да се види и од приложениов преглед.

П Р Е Г Л Е Д

на запишаните и завршените ученици при Државното машко занаетчиско училиште во Охрид од 1927 до 1941 година*

И. ДЛАБОРЕЗАЧКО ОДДЕЛЕНИЕ

Учебна година	К Л А С О В И								Забелешка
	I клас		II клас		III клас		IV клас		
	Зап.	Заврш.	Зап.	Заврш.	Зап.	Заврш.	Зап.	Заврш.	
1927/28	48	15	—	—	—	—	—	—	За прв пат во Охрид
1928/29	20	10	12	7	—	—	—	—	
1929/30	15	12	4	2	8	8	—	—	
1930/31	18	12	6	3	7	6	—	—	
1931/32	21	11	7	7	5	2	—	—	За прв пат во 4 клас
1932/33	11	9	8	7	5	5	—	—	
1933/34	5	5	9	9	7	7	5	5	
1934/35	22	12	4	3	9	8	5	5	
1935/36	6	6	10	6	3	2	4	4	
1936/37	9	9	6	6	4	4	2	2	
1937/38	4	4	4	4	5	5	2	2	
1938/39	3	2	3	3	2	2	6	6	
1939/40	5	5	2	1	4	4	2	2	
1940/41	4	—	2	—	4	—	2	—	
Вкупно:	191	112	77	58	63	53	28	26	Не се знае за завршен клас

II. ИКОНОГРАФСКО ОДДЕЛЕНИЕ

1934/35	10	5	—	—	—	—	—	—	За прв пат се отвора
1935/36	3	2	4	2	—	—	—	—	
1936/37	3	3	2	2	2	2	—	—	
1937/38	—	—	2	2	2	2	2	2	
1938/39	2	2	2	1	2	2	2	2	
1939/40	3	2	4	2	1	1	2	2	
1940/41	2	—	1	—	—	—	—	—	
Вкупно:	23	14	15	9	7	7	6	6	

³¹⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, извештај за работата на училиштето за 1938/39 година.

* Бројната положба на запишаните и завршените ученици во ова училиште е прибрана од повеќе годишни извештаи, главни книги и класните дневници што се чуваат во Уметничкото средно училиште во Скопје.

Бројот на запишаните ученици во последните 3 до 4 години бил константен или се намалувал и покрај тоа што биле подобрени условите за работа и учење. Управата на училиштето секоја година спроведувала пропаганда за запишување на нови ученици. Најмногу, се разбира, имало од Охрид, а по некој ученик и од другите градови на Македонија, Црна Гора и Србија. Од учениците надвор од Македонија ретко кој го завршил училиштето. Причина за тоа бил намалениот интерес за резбарскиот занает.

Резбаните предмети биле многу скапи. Немало многу купувачи. Најмногу порачувале црквите и министерствата, а делумно биле заинтересирани и некои претставници од други држави. Интересот бил намален, „освен тоа и поради денешната неизвесна положба во светот, несомнено, има влијание и на бројот на новозапишаните ученици.“³²⁾ Тешко се доаѓало до пари, а и до вработување на сите занаетчи.

Незаинтересираноста за иконографското одделение била уште поголема. По завршувањето на училиштето за иконографите воопште никој не се интересирал. Иако до 1939 година завршиле само четири иконографи ниеден од нив не бил вработен во струката. Дури еден од нив се занимавал со земјоделство.³³⁾

Изработените предмети на охридските ученици и мајстори се продавале многу ефтино иако за нив бил вложен голем труд и биле вкусно изработени. Се случувало, во училиштето да стојат со недели, месеци и години и тоа нарачани предмети, со цел да им се намалуваат цените, иако однапред тие биле договорени. Затоа многу резбари го напуштиле Охрид, а тие што останале тешко го поминувале својот живот.³⁴⁾ Во слична ситуација се наоѓале и многу резбари низ Македонија и навистина се заканувала опасност резбата да ја снема без „сожалување“.³⁵⁾

Во учебната 1938/39 година за стручни наставници дошле: Бранко Шотра, Јован Весели и Михајло Темелковски. Секако, за охридските ученици и за Охрид, како стручен учител, а посебно како прогресивен и револуционерен работник, најдлабоки траги, иако за кратко време, оставил Шотра. Може да се рече дека во Охрид дошол и во право време. На ова работно место

---

³²⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, записник од наставничкиот совет од 9. 9. 1939 година.

³³⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, извештај за работата на училиштето за I полугодие за 1939/40 година.

³⁴⁾ С. Пауновиќ, Јужносрбијански дуборесци тешко проводе свој живот, „Политика“, од 12. 7. 1937.

³⁵⁾ Г. Од Лепе господње 1930 дуборезац Нестор није добио понуде за рад, „Вардар“, од 11. 7. 1935.

бил испратен по политичка казна. Овие години живее и работи Студентската колонија, со која соработувале и повеќе прогресивни работници од Охрид. Голем број на студенти соработувале со учениците од Гимназијата и длаборезачкото училиште. Шотра многу се зближил со учениците и соработувал на политички план. Околу себе ги прибрал свршените ученици — резбари и ученици од последните класови, како: Андон Дуков, Димче Протугер, Аспарух Каневче, Стефан Нестороски, Крсте Јоноски (последните двајца се родум од Струга), Живко Мијик (Србија), Наци Сулејман и други, кои активно се вклучиле во напредното младинско движење и биле учесници во Народната револуција. На тој начин во Охрид се создал добар, прогресивен младински центар на чело со Шотра.³⁶⁾

Дека наставникот Шотра бил близок со учениците, одлично соработувал и секојдневно ги подготвувал младите во резбарскиот занает, како и во духот на револуционерните идеи на КПЈ, зборува и фактот што уште со неговото доаѓање, од декември 1938 година, се судрил со реакционерниот директор на училиштето Трудик. Заради тоа Трудик многу пати се жалел до охридските надлежни власти, како и до Министерството за трговија и индустрија, со цел да го оневозможи неговото делување во Охрид. Во извештајот за работата на училиштето за 1938/39 година, сосема отворено и недвосмислено, пишува: „... Покрај тоа Шотра постојано и во секоја прилика ги застапува и ги брани интересите на учениците, постојано е во опозиција кога треба спрема учениците да се применат законските прописи: казни за поведење или недоволна оценка за учење. Според него учениците можат да работат што сакаат, но не смеат да бидат казнети, така што се добива впечаток не дека е ученички адвокат, туку дека и самиот е ученик. Целото негово однесување е несериозно и детско, иако е човек на 34 години. За тоа најдобро сведочат многубројните прошетки со учениците, заедничките фотографирања, а и неговите свечени испраќања кога тргнува од Охрид за одмор, кога присуствувале и „многубројните пријатели“ од Охрид. Се разбира, именованиот работи плански и по градот, само труби и проповедува.“³⁷⁾

Навистина, Шотра активно работел со своите ученици и поставил врски со граѓанството со цел да ги шири идеите на КПЈ, бидејќи „трубењето“, „адвокатирањето“ и „планското работење“, не е ништо друго, туку активно работење со напредната младина и прогресивните работници од градот, меѓу кои и со занаетчиите.

³⁶⁾ Народен музеј — Охрид, Стенографски белешки од реконструкцијата на КПЈ за Охрид и Охридско, од 1956 година, стр. 3—4.

³⁷⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, извештај за работата на училиштето од 26. 9. 1939.

Кон крајот на 1939 година, по наредба на полициските и просветните власти, поради веќе отворената политичка активност, Шотра морал да го напушти училиштето. Недоразбирањето меѓу Шотра и директорот, некогаш доведувало до отворени караници и во присуство на учениците. Во еден момент Шотра јавно на својот директор му рекол: „Во ова општество, за нас двајцата нема место. Ти нема да останеш жив. Победата ќе биде на моја страна“.³⁸⁾ Учениците гледајќи ја отворената борба на својот сакан наставник, се спротивставиле и застанале на страната од Шотра. Дури во училиштето *организираше и штрајк*, барајќи нивниот учител и раководител и понатаму да остане на работа во Охрид. По барање на управата на училиштето во Охрид дошол преставник од Вардарска бановина, со цел да ја смири постојната положба. Шотра, сепак, морал да го напушти училиштето, одејќи на работа во Вршац.

Резбарското училиште за време на окупацијата

Во Охрид, покрај гимназијата, за време на последната окупација, работело и резбарското занаетчиско училиште како „Државно промишлено училиште“. Бугарите, во ова училиште, покрај изучувањето на резбарскиот и иконографскиот, вовеле и изучување на сидаро-фасадерскиот занает. Оваа идеја ја имал Училишниот одбор уште во 1939/40 година кога барал да се отвори „градежно одделение од причина што жителите од овие краишта се познати како одлични сидари кои секоја година одат на печалба, не само во поголемите места во нашата земја, туку и во други држави, како во Бугарија, Романија, а ги има дури и во Америка“.³⁹⁾

Бугарската окупаторска власт ова училиште свесно и плански уште повеќе го проширила и развила, наметнувајќи свој стил на работа. Во тоа, до некаде, имале успех. Од прегледот на запишаните и завршените ученици се гледа дека во првата учебна година 1941/42 биле запишани многу ученици, не знаејќи дека не ќе можат да најдат работа. Меѓутоа, друг излез немале и морале да се запишат во ова училиште. Бројот на запишаните и завршените ученици за време на окупацијата може да се види од следниот преглед.

---

³⁸⁾ Спомени на учениците — резбари: Стефан Нестороски, Живко Мијќиќ и Анастас Ставрески.

³⁹⁾ АЈ, Београд, МТИ, фасц. 1743, извештај за работата од првото полугодие за 1939/40 година.

ПРЕГЛЕД⁴⁰

Учебна година	К Л А С О В И							
	I клас		II клас		III клас		IV клас	
	Зап.	Заврш.	Зап.	Заврш.	Зап.	Заврш.	Зап.	Заврш.
1941/42	22	20	6	6	1	1	4	4
1942/43	14	9	19	19	6	6	1	1
1943/44	—	—	9	9	19	19	6	6
Вкупно:	36	29	34	34	26	26	11	11

Бугарските власти, со цел да имаат подобар успех во целокупната работа, при ова училиште поставувале нови, нивни, стручни учители. Во овој период, не како пред војната со 5—6 учители, сега биле поставени и работеле повеќе од 13 наставници. Во училиштето се предавале 24 предмети: бугарски јазик, бугарска историја, отечествена географија, механика, дескриптивна геометрија, слободно и декоративно цртање, конструктивно и градежно цртање, градежништво, моделирање, индустриски материјали, цртање по столарство, практична математика, познавање на технологијата на дрвото, конструктивно знаење и цртање, перспектива, убаво пишување, технологија на боите, старобугарско и црковно писмо, физичко воспитување, практика по градежништво, практика по индустриско столарство, практика по резбарство, практика по иконографија и практика по мебелно столарство. Во некои класови и одделенија, покрај стручните предмети, се учело и сметководство со книговодство, геодезија, графостатика, анатомија, професионално законодавство, калкулации, историја на уметноста, германски јазик и друго.⁴¹⁾

Од Пиринска Македонија во Охрид 1942 година биле донесени 14 ученици за да ги изучуваат овие занаети. За нив Бугарите дури обезбедиле и интернат. Од нив завршниот испит никој не го положил. Окупаторот ова училиште го има класифицирано како средно стручно. Меѓутоа, и покрај големите желби на бугарските „просветители“, во овој период, резбарското училиште го завршиле само 11 ученици. За време на окупацијата училиштето имало три отсеци: резбарски, иконографски и градежен. Наставата во првата година била општа за сите три отсеци, а по отсеци се ориентирале во II клас.

Бугарските стручни учители имале свој стил, не само во образованието, туку и во практичната работа, само за да ја пре-

⁴⁰⁾ Средно уметничко училиште — Скопје, Државно промишлено училиште од Охрид (1941—1944), Записнички и главни книги.

⁴¹⁾ Средно уметничко училиште — Скопје, Државно промишлено училиште — Охрид (1941—1944), записнички и главни книги.

кинат традицијата на дебарската резбарска школа и да воведат стилизирана, „оригинална“ бугарска резба. Поради тоа во Охрид биле донесени најдобрите професори и мајстори на резбарскиот и иконографскиот занает.⁴²⁾

Затворање на резбарското училиште

По ослободувањето на нашата земја, Резбарското училиште во Охрид веднаш почнало да работи. Во првата година за општообразовните предмети како предавачи биле хонорарно ангажирани наставници од охридската гимназија. Училиштето било наменето за младите од цела НР Македонија кои биле заинтересирани да го изучуваат резбарскиот занает.

Во 1945 година биле запишани 16 ученици, од кои 10 за градежна насока и 6 за длаборез. Од нив положиле за градежни техничари 7 и 4 за резбари. Така, во учебната 1945/46 година бројот се намалил и биле запишани само 11 ученици. Меѓутоа, во учебната 1946/47 година бројот на учениците се зголемил и изнесува 52, од кои 23 во таканаречениот подготвителен општ клас, 22 во резбарскиот и 7 во фасадерскиот клас. На крајот на годината завршиле 21 од општиот клас, I клас 9, II клас 5 и III клас 3 резбари, а од фасадерите завршиле I клас 7 ученици.⁴³⁾ Податоците за учебната 1947/48 година не се сочувани, но точно се знае дека ова училиште со решение било затворено во 1948 година. Одделението за иконографијата по ослободувањето не постоело. Во рамките на резбарското училиште работела и столарско-резбарската работилница која во 1949 година прераснала во Занаетчиско дрводелско претпријатие „Андон Дуков“.

Во трите класови се предавале следните предмети: македонски јазик, национална историја, географија, руски јазик, математика, геометрија, физика, хемија, пеење, убаво пишување, гимнастика, цртање, техничко цртање, моделирање, практика по столарство, практика по градежништво и практика по декорација. Зависно од одделението, дополнително се предавале уште овие предмети: практика по резбарство, минералологија, технологија на градежништвото, резбарството и фасадерство.

Така, по 24 години успешно работење и по два предвоени обиди да се укине конечно, за жал, резбарското училиште се ликвидира во слободна Народна Република Македонија.

⁴²⁾ Средно уметничко училиште — Скопје, Државно промишлено училиште — Охрид (1941—1944), записнички и главни книги.

⁴³⁾ Средно уметничко училиште — Скопје, Резбарско строително училиште — Охрид (1944—1947), главни книги.

Резбарското училиште уште со основањето, покрај големите желби и напори, во себе носело и тешкотии, не само за работа, туку и за вработување на дипломираните резбари. Ова училиште било едно од најскапите занаетчиски училишта, бидејќи сосема малку кадрови завршувале. Меѓутоа, било строго стручно, специјално и може да се рече и уметничко. Затоа, заинтересираните фактори се бореле тоа да се одржи. По завршувањето на Втората светска војна, училиштето многу брзо се затворило, бидејќи резбарите немале што да работат и производите немало каде да ги пласираат. Населението било бедно и никој не купувал скапи и вредни работи за домаќинствата. Не биле заинтересирани ни државните установи.

Од дипломираните резбари повеќе станале службеници, а некои столари, додека малку мајстори останале „верни“ на својот резбарски занает. Тие работеле во Дрводелското претпријатие „Андон Дуков“ сè до 1962 година. Четири резбари во 1965 година отидоа во пензија. Останаа уште шестмина како „тежина“ на општеството. Тие долго време работеа во една непогодна работилница, кај месноста „Билјанини извори“ за потребите на некои скопски трговски претпријатија. Но, и тие им го откажаа „гостопримството“ и грижата за пласман на резбарските производи. Од пред две години останатите четири резбари работат во ателјето за резба при Заводот за заштита на културно историските споменици и народниот музеј во Охрид.

Ателјето за уметничка резба, долги години беше предмет на посебно внимание и интерес пред широката јавност. Немаше државна делегација или наши повисоки раководители кога ќе дојдеа во Охрид, а да не ги посетат охридските резбари. Ателјето го посети и другарот Тито во 1957 година и во книгата на впечатоци забележа: „Мислам дека оваа уметност е од голема вредност за нашата земја и многу сум задоволен што имав прилика лично да ги видам творечките способности на нашите работници — резбари“. ⁴⁴⁾

Во 1966 година на изложбата за словенската писменост, што се одржа во Охрид, на која беа изложени и резбарски дела, еден посетител во книгата на впечатоци забележал: „Охридската резба е химна на работата и на човечкото трпение. Штега што изумира, односно умира племенитоста на човечкиот дух, на овдешниот, специфичен, но универзален и длабоко човечки“. ⁴⁵⁾ Насекаде и во секое време, кога станува збор за заштита на охридската резба и продолжување на традициите, сите се едно-

⁴⁴⁾ Собрание на општината Охрид — Одделение за стопанство (Кратка информација за работата на Ателјето за уметничка резба „Андон Дуков“ во 1961 година).

⁴⁵⁾ Народен музеј — Охрид, Книга за впечатоци од изложбата на словенската писменост во 1966 година во Охрид.

гласни во тоа дека треба да се сочува тешко спечаленото богатство. Меѓутоа, до денеска за тоа не е најдено решение. Охридскиот длаборез веќе станува споменик, историја на едно минато, дел од големото македонско национално и народно уметничко творештво.

Сепак, сè уште не е доцна. Би требало да се отвори единствено резбарско училиште за потребите на СР Македонија и на тој начин ќе се создаде нова генерација. Веруваме дека за нив работа секогаш ќе има. И затоа не би требало, во денешно време, при еден голем македонски стопански, просветен и културен развој, да се изгуби еден многу важен уметнички занает, по кој Македонија е позната и надвор од нејзините граници.